

Resurspersonal i skolan - vad visar forskningen?

Henrik Lindqvist
Rickard Östergren
Lotta Holme

I skolan ökar användningen av resurspersonal för elever i behov av särskilt stöd. "Resurserna" innefattar främst elevassistenter, lärarassistenter och fritidshemspersonal, men även andra personalkategorier. Det gemensamma för personalgruppen är att den generellt sett har liten eller ingen utbildning för att möta elever i svårigheter. Trots det är det vanligt att resurspersonal, särskilt elevassistenter, anställs för att arbeta med elever i behov av särskilt stöd, men arbetsuppgifterna är sällan tydligt formulerade.

En forskningsöversikt kring arbetet i en fri roll som resurspersonal

I en forskningsöversikt av studier om resurspersonal i skolan har vi undersökt 1) vilken typ av forskning som genomförts, 2) vilka grupper som inkluderats i urvalet för studierna, samt 3) jämfört studiernas olika syftesskrivningar (Lindqvist, Östergren & Holme, 2020). Det övergripande undersökningsobjektet är det som vi kallar för *den fria rollen* - oftast en allmän resurs i klassrummet, men med fokus på en viss elev, men även som resursperson för elever och lärare. Detta innebär att det inte på förhand finns någon bestämd arbetsprocess, arbetsbeskrivning eller undervisningsmanual som till exempel en elevassistent skulle kunna följa. Det är dock vanskligt att i de undersökta studierna analysera vilka konsekvenserna är av att ha resurspersonal i en klass, eftersom det är svårt att utläsa i studierna vilka deras egentliga uppgifter är. I vår analys av studierna som inkluderats i forskningsöversikten har vi formulerat fyra *roller*, vilka baserar sig på uppfattningar och beskrivningar av hur funktionen resurspersonal används i skolan, nämligen:

- *Undervisare* av elever i behov av särskilt stöd
- *Expert* på elever i behov av särskilt stöd
- *Stödfunktion* till lärare
- *Upprätthållare* av en särskild elevs uppmärksamhet.

Den granskade forskningen identifierar ett antal framgångsfaktorer för att det ska finnas en möjlig nytta med resurspersonal. Faktorerna som studierna visar på inkluderar resultat som ger positiva konsekvenser på gruppnivå i klassrummet, främst för hur elevassistenter fyller en stödfunktion till lärare. I skattningar från elever och lärare verkar det som om närvaro av resurspersonal skapar bättre ordning i klassrummet, och det talar för en positiv arbetsmiljöutveckling för lärare. Studierna kopplar dock inte samman detta med att det skulle ge bättre *resultat* för eleverna i deras kunskapsutveckling och lärande. Frågan är också om resurspersonal påverkar arbetsmiljö och ordning i klassrummet genom att ta med vissa elever ut ur klassrummet: är det då verkligen en effekt av resursens arbete som leder till förbättrad arbetsmiljö, eller är det själva särskiljandet som ger denna uppfattade förbättring? I denna artikel ska vi kritiskt diskutera frågor kring resurspersonals olika roller och nytta i skolan.

Resurspersonalens olika roller

I Skolverkets *Arbete med extra anpassningar, särskiltstöd och åtgärdsprogram* (2014) anges tillgång till elevassistent som en möjlig specialpedagogisk åtgärd, men det framgår inte hur sådan personal ska användas. Och trots åtgärden når eleverna ofta inte kunskapsmålen, vilket internationell forskning visar (Farrell et al., 2010).

Syftet med att studera forskning om resurspersonal är således att undersöka om denna växande personalgrupp i skolan är en bra och effektiv specialpedagogisk åtgärd för elever i behov av särskilt stöd i klassrummet. Vad visar forskningen om lärares och elevers uppfattningar? Farrell, Alborz, Howes, & Pearson (2010) visar i en studie att lärare upplever att resurspersonalens arbete för att påverka elevers beteende är positivt. Även litteraturöversikter genomförda av Cajkler och Tennant (2009) belyser hur lärare och elever uppfattade resurspersonals arbete med att påverka elevers problembeteenden som en framgångsfaktor. En studie av Wren (2017) visar att uppfattningarna inte behöver vara samstämmiga mellan elever och resurspersonal om deras syn på rollen. Wren (2017) fann att resurspersonal beskrev arbetet som mestadels beteendefokuserat medan eleverna uppfattade resurspersonal som en typ av extralärare. Ytterligare en typ av roll som resurspersonal kan ha är att fungera som "hjälpjag", ibland i relation till elevens uppmärksamhet (Bennett et al., 2017; Dolva et al., 2011; Radford et al., 2015).

I forskningen konstateras att en konsekvens av den fria rollen blir att resurspersonal ofta får *undervisa* elever i behov av särskilt stöd (Gibson et al., 2016; Webster, 2015). Flera studier ställer sig kritiska till den undervisande rollen som resurspersonal får på grund av att de inte är utbildade pedagoger. Forskning från England och USA visar också att resurspersonal får undervisningsansvaret, delvis på grund av att de överbelastade lärarna måste ägna sig åt auktoriserade uppgifter som bedömning och betygsättning (Hancock et al., 2010).

Resurspersonal som en förutsättning för inkludering

En enkätundersökning av riksförbundet *Attention*, en intresseorganisation för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (npf), som vi har tagit del av, visar att 28 % av dessa elever har haft en elevassistent som åtgärd/särskilt stöd. Trots detta visar enkäterna att en majoritet av eleverna, enligt sina föräldrar, inte har haft möjlighet att nå olika kunskapskrav i skolämnen. Elevernas föräldrar uppger också i en majoritet av fallen att de själva har gått ner i arbetstid för att hjälpa sina barn (Attention, 2011). De förändringar som Attention (2011) främst vill få till stånd är insatser för att öka kunskaperna i skolan om funktionsnedsättningar, eftersom bland annat elevassistenter uppfattas ha för litet kunskaper om npf.

Det är vanligt förekommande i skolan att resurspersonal beskrivs som en förutsättning för att kunna arbeta inkluderande med elever i behov av särskilt stöd. Och om resurspersonalen får denna roll i klassrummet skulle de kunna verka för inkludering (Demie & Lewis, 2010). Dock visar Lindqvist et al. (2011) att svenska elevassistenter har en ganska negativ syn på inkludering, eftersom de vill skydda "sina" elever från de sociala utmaningar som inkludering kan innebära. Giangreco (2010) menar att resurspersonalen snarare kan ses som ett hot mot inkluderingssträvandena, eftersom de ofta saknar utbildning för att arbeta med elever i behov av särskilt stöd. När det gäller inkludering av elever inom autismspektrumtillstånd finns det emellertid exempel i forskningen på att resurspersonal har kunnat fungera som experter, men först efter utbildning på området, vilket i sin tur också möjliggjort för inkludering av elevgruppen (Brown & McIntosh, 2012).

Att arbeta med ett program

Tidigare litteraturöversikter kring assistenter visar att resurspersonal som arbetar utifrån strukturerade undervisningsprogram eller med andra interventioner kan ha en positiv inverkan på elevers utbildning (Farrell et al., 2010). För att en positiv effekt ska uppnås ska assistenterna ha genomgått utbildning i de program som används. Vidare ska insatsen genomföras under ordinarie skoltid, enskilt eller i smågruppsformat. Under ovan nämnda förutsättningar verkar det som om

elever kan utvecklas bättre kunskapsmässigt med hjälp av resurspersonal än utan sådan. Programmen har dock liknande effekt om de implementeras av lärare eller logoped. Med andra ord är det programmen som är effektiva och inte resurspersonalrollen i sig. Det är viktigt att påpeka att vår litteraturstudie pekar på att dessa positiva effekter inte går att generalisera till resurspersonal i en fri roll.

Praktiska implikationer

Nuvarande och kommande lärarbrist samt ambitioner att stärka inkluderingen av elever i behov av särskilt stöd har bidragit till att gruppen resurspersonal har anställts i stor utsträckning i den svenska skolan till höga kostnader för kommunerna. Forskningsresultat visar att denna form av stöd, som är särskilt vanlig till elever i neuropsykiatriska svårigheter, riskerar att försämra dessa elevers möjligheter att nå skolans kunskapskrav. På så sätt kan elevers livschanser påverkas.

Det är viktigt att skolans resurser används effektivt och att de åtgärder skolan gör för elever i behov av särskilt stöd är baserade på forskning och utvärdering. Kronen (2012) har skrivit en erfarenhetsbaserad och reflekterande handbok över hur elevassistenter i en fri roll kan arbeta och vad de ska kunna och tänka på, men Kronen (2012) problematiserar inte den fria rollen i sig.

Resultaten av vår genomgång av forskning om resurspersonal kan uppmuntra att tydliga arbetsuppgifter för denna personalgrupp formuleras i arbetsbeskrivningar. För det första: med hjälp av vilken manual eller vilket program kan resurspersonalen stötta elevernas lärande? Det verkar vara eftersträvänsvärt att assistenterna inte blir pedagogiska beslutsfattare, och detta kan vara bra att tydliggöra för den lärare som undervisar gruppen. För det andra: hur kan resurspersonalens interaktion med lärare och elever diskuteras i direkt anslutning till olika arbetsuppgifter? Lärare bör instruera assistenterna om vad det är för frågor som kan utveckla lärande, och som verkar för att stimulera att tankar och kunskaper utvecklas hos elever (Kronen, 2012). I enlighet med granskade studier kan sådana pedagogiska grundantaganden vara viktiga att inte ta för givna.

Referenser

1. Attention (2011). Allt är en kamp - en undersökning om skolsituationen för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Riksförbundet Attention, <http://attention.se/wp-content/uploads/2014/03/pdf-undersokning-rapport-skolenkat-allt-ar-en-kamp-2011.pdf>, hämtad 2017-11-16.
2. Bennett, M., Ng-Knight, T., & Hayes, B. (2017). Autonomy-supportive teaching and its antecedents: differences between teachers and teaching assistants and the predictive role of perceived competence. *European Journal of Psychology of Education*, 32, 643-667.
3. Brown, J. A., & McIntosh, K. (2012). Training, inclusion, and behaviour: Effect on student-teacher and student-SEA relationships for students with autism spectrum disorders. *Exceptionality Education International*, 22, 77-88.
4. Cajkler, W. & Tennant, G. D. (2009). Teaching assistants and pupils' academic and social engagement in mainstream schools: insights from systematic literature reviews. *International Journal of Emotional Education*, 1, 71-90.
5. Demie, F., & Lewis, K. (2010). Raising the achievement of Portuguese pupils in British schools: a case study of good practice. *Educational Studies*, 36, 95-109.
6. Dolva, A. S., Gustavsson, A., Borell, L., & Hemmingsson, H. (2011). Facilitating peer interaction: Support to children with Down syndrome in mainstream schools. *European Journal of Special Needs Education*, 26, 201-213.
7. Farrell, P., Alborz, A., Howes, A., & Pearson, D. (2010). The impact of teaching assistants on improving pupils' academic achievement in mainstream schools: A review of the literature. *Educational Review*, 62, 435-448.
8. Giangreco, M. F. (2010). Utilization of teacher assistants in inclusive schools: Is it the kind

- of help that helping is all about?. *European Journal of Special Needs Education*, 25, 341-345.
9. Gibson, D., Paatsch, L., & Toe, D. (2016). An analysis of the role of teachers' aides in a state secondary school: Perceptions of teaching staff and teachers' aides. *Australasian Journal of Special Education*, 40, 1-20.
 10. Hancock, R., Hall, T., Cable, C., & Eyres, I. (2010). 'They call me wonder woman': The job jurisdictions and work-related learning of higher level teaching assistants. *Cambridge Journal of Education*, 40, 97-112.
 11. Kronen, M. (2012). *Tätt intill - hela dagen! Handbok för elevassistenter i skolan*. Malmö: InfolitenBOK.
 12. Lindqvist, G., Nilholm, C., Almqvist, L. & Wetso, G.-M. (2011). Different agendas? The views of different occupational groups on special needs education. *European Journal of Special Needs Education*, 26, 143-157.
 13. Lindqvist, H., Östergren, R. & Holme, L. (2020). *Elevassistenter i skolan: En forskningsöversikt*. PedagogiskForskning i Sverige, ahead of print, ISSN 1401-6788.
 14. Radford, J., Bosanquet, P., Webster, R., & Blatchford, P. (2015). Scaffolding learning for independence: Clarifying teacher and teaching assistant roles for children with special educational needs. *Learning and Instruction*, 36, 1-10.
 15. Skolverket (2014). *Arbete med extra anpassningar, särskiltstöd och åtgärdsprogram*. Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3299>, hämtad 2020-02-19.
 16. Webster, R. (2015). The classroom experiences of pupils with special educational needs in mainstream primary schools—1976 to 2012. What do data from systematic observation studies reveal about pupils' educational experiences over time?. *British Educational Research Journal*, 41, 992-1009.
 17. Wren, A. (2017). Understanding the role of the Teaching Assistant: Comparing the views of pupils with SEN and TAs within mainstream primary schools. *Support for Learning*, 32, 4-19.